

УДК 502.13:639.2/.3](045)

Сокол Л.М.,

канд. екон. наук, асистент кафедри аграрного консалтингу та сервісу
Національного університету біоресурсів і природокористування України.

Мосіюк С.І.,

канд. екон. наук, доцент кафедри аграрного консалтингу та сервісу
Національного університету біоресурсів і природокористування України.

Аспекти екологічного управління у рибогосподарській діяльності

Розглянуто питання екологічного управління у рибогосподарській діяльності, промислового рибальства, аквакультури та охорони водних біоресурсів. Проаналізовано законодавчо-нормативну базу та методичне забезпечення екологічного управління у рибогосподарській сфері.

Наведено систему структурно-інституційного забезпечення державного управління у рибогосподарській діяльності. Запропоновано заходи удосконалення організаційно-економічних складових управління водокористуванням у рибогосподарській сфері.

Ключові слова: екологічне управління, рибне господарство, промислове рибальство, аквакультура, водні біоресурси, навколишнє середовище.

Згідно з Законом України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів», рибогосподарська діяльність – діяльність юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців, пов'язана з вивченням водних біоресурсів, їх охороною, відтворенням, спеціальним використанням, переробкою, реалізацією тощо.

Зі зростанням об'ємів рибогосподарського виробництва зростає тиск на екологічну рівновагу водних ресурсів і біоресурсів та безпеку екосистем вцілому.

Питанням управління рибогосподарським водокористуванням, а також його екологічною складовою, присвятили праці так вітчизняні і закордонні науковці та дослідники: Н.М. Вдовенко [1], Г.Г. Матишов, Д.Г. Матишов, Е.Н. Пономрьова [2], М.С. Стасишен [6], І.І. Грициняк, М.В. Гринжєвський, О.М. Третяк [7] та інші вчені.

Мета дослідження. Розкрити сутність напрямів екологічного управління в рибогосподарській діяльності, його законодавчо-нормативну базу та методичне забезпечення, а також розробити рекомендації щодо удосконалення управлінської інструментарію охорони водних об'єктів та водних біоресурсів.

Виклад основного матеріалу. Рибогосподарський водний об'єкт (його частина) є водним об'єктом (його частиною), що використовується або може використовуватися для цілей рибного господарства.

До рибогосподарських водних об'єктів загальнодержавного значення належать:

- внутрішні морські води і територіальне море (з лиманами та естуаріями), виключна (морська) економічна зона України;
- поверхневі води (озера, водосховища, річки, канали), що розташовані і використовуються на території більш як однієї області, а також їх притоки всіх порядків.

До рибогосподарських водних об'єктів (їх частин) місцевого значення належать водні об'єкти (озера, річки та їх притоки всіх порядків, водосховища), що розташовані і використовуються у межах однієї області та не належать до водних об'єктів загальнодержавного значення [5].

Об'єми рибогосподарського виробництва у внутрішніх водоймах та морській економічній зоні України за 2000-2010 роки зросли відповідно на 0,4 та 22,3 відсотки (таблиця 1).

Таблиця 1

**Виллов риби та добування інших водних живих ресурсів
за видами водоймищ та суб'єктами господарювання, тонн**

Показники	Роки							2010 р. до 2000р,%
	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	
Виллов риби та добування інших водних живих ресурсів – усього	350087	265585	228840	213669	244527	256853	218681	62,5
У внутрішніх водоймах	38210	37396	36701	43207	41229	38364	38364	100,4
У виключній (морській) економічній зоні України	56990	61176	46799	46909	55037	67314	69725	122,3
У виключних (морських) економічних зонах інших держав	175033	149622	122374	123553	140705	147338	110592	63,2
У відкритій частині Світового океану	79854	17391	22966	--	7556	--	--	--

Розраховано за даними Державної служби статистики України.

За даними Всесвітнього фонду дикої природи (WWF) сектор ринку зі штучного вирощування риби росте шаленими темпами – на 20 % в рік, відповідно кожна друга рибина на нашому столі – з ферми.

У внутрішніх прісноводних рибогосподарських водоймах України протягом 2011 року збільшено випуск продукції аквакультури, обсяг якої склав 24,6 тис. тонн. Також необхідно враховувати, що доволі значна частка господарств та приватних підприємців, які займаються рибогосподарською діяльністю, не звітують у статистичні органи і можна припустити, що не враховується щороку від 20 до 40 тис. т товарної риби [3].

Негативний вплив на екологічну рівновагу довкілля рибогосподарського виробництва визначається такими основними проблемами: наявність збитків, завданих рибному господарству внаслідок порушень правил рибальства та охорони водних біоресурсів; виробничі відходи завдають шкоди морській екології; будівництво ферм руйнує життєве середовище певних видів рослин і тварин; зменшення доступу до води місцевого населення через масове вирощування риби на фермах тощо.

Як зазначає Н.М. Вдовенко, виробництво продукції аквакультури супроводжується необхідністю екологічного управління на всіх стадіях виробничого процесу, що, в свою чергу, впливає на якість та безпеку продукції: забезпечення епізоотичного та гідротоксикологічного добробуту рибогосподарських підприємств; контроль забруднення водойм неочищеними промисловими, побутовими та сільськогосподарськими стоками; забезпечення належних умов зберігання, переробки та транспортування рибної продукції; мікробіологічний контроль водойм та якість кормів; використання лікарських препаратів та інше [1].

Правові засади щодо охорони водних біоресурсів та державного контролю у галузі рибного господарства регламентуються відповідною нормативно-законодавчою базою: Законами України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів», «Про аквакультуру», «Про тваринний світ», «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про ліцензування певних видів господарської діяльності», «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» та іншими нормативно-правовими актами.

Розмір екологічних платежів у сфері охорони водних біоресурсів та водних об'єктів визначаються Постановами Кабінету Міністрів України:

- «Про розмір компенсації за незаконне добування, знищення або пошкодження видів

- тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України, а також за знищення чи погіршення середовища їх перебування (зростання)» від 7.11.2012 р. № 1030;
- «Про затвердження такс для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок незаконного добування (збирання) або знищення цінних видів водних біоресурсів» від 21.11.2011 р. № 1209;
 - «Про затвердження переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів» від 17.09.1996 р. № 1147.

Екологічні збитки, заподіяні рибному господарству розраховуються за затвердженими методиками: Наказ Мінагрополітики України, Мінприроди України «Про затвердження Методики розрахунку збитків, заподіяних рибному господарству внаслідок порушень правил рибальства та охорони водних живих ресурсів» від 12.07.2004 р. № 248/273, а також Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України «Про затвердження Методики розрахунку збитків, заподіяних рибному господарству внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища» від 18.05.1995 р. № 36.

Екологічне управління у рибогосподарській діяльності передбачає контроль якості води, а саме екологічних нормативів якості водогосподарських водних об'єктів – поєднання хімічного і біологічного складу та фізичних властивостей води, яке зумовлює її придатність для використання у рибництві.

Порівняльна таблиця нормативів якості вод водойм рибогосподарського призначення в Україні та в Європейському Союзі має певні відмінності (таблиця 2).

Таблиця 2

Відмінні значення нормативів якості вод водойм рибогосподарського призначення в Україні та ЄС

Показник	Нормативи якості вод рибогосподарського призначення				
	Україна	ЄС			
		Лососеві		Карпові	
		G	I	G	I
Температура води, °С	28	-	21,5 10	-	28 10
Завислі речовини, мг/дм ³	20	≤ 25	-	≤ 25	-
Водневий показник, рН	6,5 – 8,5	6,0 – 9,0	-	6,0 – 9,0	-
Розчинений кисень, мгО ₂ /дм ³	> 6,0	50% > 9 100% > 7	50% > 9 > 6,0	50% > 8 100% > 7	50% > 7 > 4
БСК ₅ , мгО ₂ /дм ³	2	≤ 3	-	≤ 6	-
Азот загальний амонійний, мг N/дм ³	0,05	≤ 0,04	≤ 1	≤ 0,2	≤ 1
Азот амонійний, мг N/дм ³	0,39	≤ 0,005	≤ 0,025	≤ 0,005	≤ 0,025
Азот амонійний, мг NH ₄ /дм ³	0,5	0,8		0,8	
Азот нітратний, мг N/дм ³	0,02	≤ 0,01	-	≤ 0,03	-
Азот загальний, мг N/дм ³	1,0	≤ 0,04	≤ 1,0	≤ 0,2	≤ 1,0
Фосфати, мг P/дм ³	0,2	0,2	-	0,4	-
Мідь, мкг Cu/дм ³	1,0	< 0,4 11,2	-	< 0,4 11,2	-
Цинк, мкг Zn/дм ³	10	≤ 500	300	≤ 2000	1000

Складено за джерелом [4].

Вода рибогосподарського призначення вимагає для більшості неорганічних та органічних речовин жорсткіших гранично допустимих концентрацій. Хоча показники вмісту азоту амонійного, купруму і цинку в Україні значно менші. Особливою відмінністю серед стандартів якості поверхневих вод рибогосподарського призначення України та держав ЄС є поділ відповідно до видового класу риб (лососеві, карпові тощо).

Аналіз існуючої системи екологічного управління рибогосподарським водокористуванням дозволив виявити ряд недоліків: відсутність чіткої науково обґрунтованої концепції

стратегічного управління екологічно стійким сільськогосподарським природокористуванням; надмірна централізація управління природними ресурсами не дозволяє розвивати демократичні засади управління, забезпечити науково обґрунтоване розмежування прав, обов'язків і відповідальності суб'єктів управління, обмежує повноваження органів управління на місцях; система водного менеджменту є застарілою – передбачає управління за адміністративно-територіальним розподілом з окремими елементами басейнового підходу (змішаний режим управління).

Інституційно-структурна складова екологічного управління у рибогосподарській сфері є дуже розгалуженою та складною, що призводить до дублювання та розпорошеності управлінських функцій по всій ієрархічній вертикалі (рис. 1).

Важливими кроками удосконалення екологічного управління у рибогосподарській діяльності є першочергові організаційні заходи його забезпечення, що передбачають перерозподіл функцій і відповідальності державного управління за схемою «знизу-доверху», а також завершення реформування структурних змін у басейнових управліннях – доопрацювання плану створення басейнових рад, які б стали технічно і фінансово незалежними.

Екологізація рибного господарства України повинна здійснюватись з урахуванням пріоритетів сталого розвитку. Досягнення концептуальних завдань сталого сільськогосподарського та рибогосподарського природокористування зокрема, потребує поліпшення інституціонального забезпечення. Національна рада зі сталого розвитку при Кабінеті Міністрів України обмежена консультативно-дорадчими функціями. Тому, Положення про діяльність Національної ради запропоновано доповнити такими функціями як стратегічне планування та розробка концепції сталого розвитку, контроль реалізації державної політики щодо забезпечення сталого розвитку та раціонального природокористування, розробка індикаторів сталого розвитку. Науково-інформаційне забезпечення є важливою умовою ефективності прийняття управлінських рішень. Важлива роль належить створенню системи професійної підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації управлінських органів; створення освітніх програм, інформаційно-освітніх центрів із питань сталого розвитку та екологічного управління в рибогосподарській сфері; створення державних аналітично-інформаційних комплексів на підставі обліку водних об'єктів та водних біоресурсів, екологічного районування, водного кадастру; розвиток дорадчої діяльності тощо.

Питання створення збалансованої за повноваженнями, правами і відповідальністю законодавчої бази національної системи екологічного державного, виробничого та громадського управління може бути висвітлене у проекті Закону України «Про національну систему екологічного управління в Україні».

Недоліком сучасної системи екологічного управління в Україні є рекомендаційний характер дотримання державних стандартів серії ДСТУ ISO 14000 «Настанови з управління навколишнім середовищем».

Економічний механізм управління рибогосподарським сектором вимагає застосування інструментарію економічного стимулювання екологізації діяльності суб'єктів рибного господарства (податкові і кредитні пільги, виплати та відшкодування витрат та інше), а також посилення засобів обмежувального механізму у результаті порушення природоохоронного законодавства.

Розвиток фінансового забезпечення екоуправління неможливе без впровадження сучасних світових тенденцій: удосконалення системи плати за спеціальне використання водних ресурсів, збільшення відповідних коефіцієнтів індексації; впровадження грошової оцінки за економічною цінністю вод, їх кадастровою ціною; утворення ринку прав на забруднення природи, конкурсна торгівля ліцензіями; застосування фінансово-кредитного механізму природокористування; впровадження екологічного страхування, управління ризиками; формування цільових екологічних фондів, наповнення місцевих бюджетів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. В Україні існує система екологічного управління рибогосподарською діяльністю, зокрема охороною водних об'єктів та водних біоресурсів, яка закріплена відповідною нормативно-законодавчою базою та має розгалужену структурно-інституційну підтримку. Поряд з тим, функціональний аналіз системи екоменеджменту рибогосподарського сектору дозволив виявити проблеми управління та окреслити основні заходи удосконалення організаційно-економічного управлінського механізму.

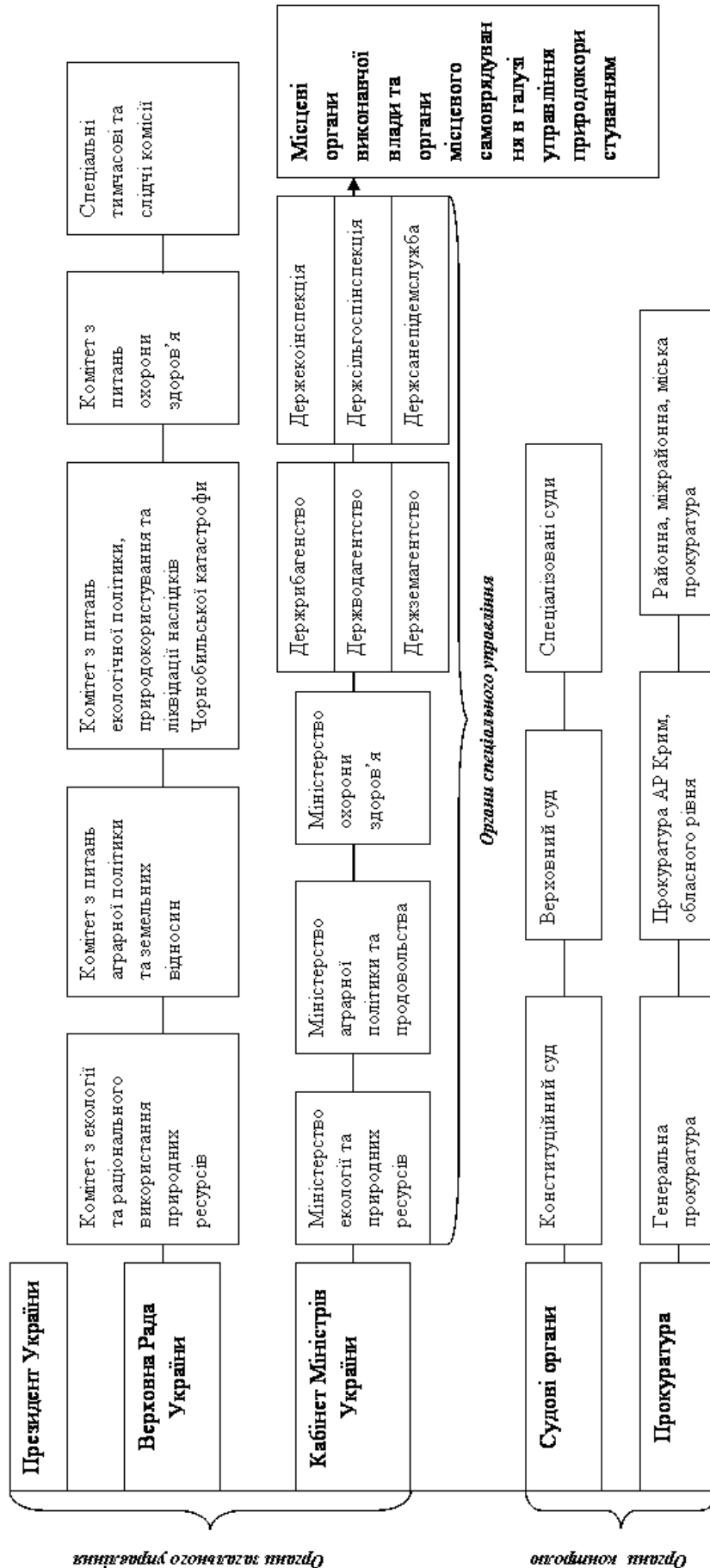

Рис. 1. Система державного екологічного управління у рибогосподарській сфері

Перспективою подальших досліджень можна вважати розвиток збалансованої системи екологічного управління рибогосподарською діяльністю та сталий розвиток рибогосподарського сектору.

Література:

1. Вдовенко Н.М. Альтернативний підхід до забезпечення якості та безпеки екологічно чистої продукції аквакультури / Вдовенко Н.М. // Вісник Дніпропетровського університету: Серія «Економіка». – 2011. – Вип. 5(3). – С. 10-17.
2. Опыт выращивания осетровых рыб в условиях замкнутой системы водообеспечения для фермерских хозяйств / [Матишов Г.Г., Матишов Д.Г., Е.Н. Пономарьова та ін.]. – Ростов-на-Дону: Изд-во ЮНЦ РАН, 2006. – 72 с.
3. Показники вилову та вселення риби, інших водних біоресурсів підприємствами рибної галузі за 2011 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://main.golovrubvod.kiev.ua/2011-07-27-09-19-23/2011-08-03-12-02-16/1438-2011.html>
4. Порівняльний аналіз нормативів якості поверхневих вод / Клименко М.О., Вознюк Н.М., Вербицька К.Ю. // «Наукові доповіді НУБП України» 2012–8 (30). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nd.nubip.edu.ua/2012_1/12kmo.pdf
5. Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів. Закон України від 08 липня 2011 року N 3677-VI: Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1146.937.4&nobreak=1>
6. Стасишен М.С. Екологозбалансований розвиток рибогосподарського комплексу України: монографія / М.С. Стасишен. – К.: РВПС України НАН України, 2010. – 323 с.
7. Фермерське рибництво: монографія / [І. Грициняк, М.В. Гринжевський, О.М. Третяк та ін.]. – К.: Герб, 2008. – 560 с.

Сокол Л.М., канд. экон. наук, ассистент кафедры аграрного консалтинга и сервиса Национального университета биоресурсов и природопользования Украины, **Мосиюк С.И.**, канд. экон. наук, доцент кафедры аграрного консалтинга и сервиса Национального университета биоресурсов и природопользования Украины

Аспекти екологічного управління в рибохозяйственной діяльності. Рассмотрены вопросы экологического управления в рибохозяйственной деятельности, промышленном рыболовстве, аквакультуре и охраны водных биоресурсов. Проанализированы законодательно-нормативная база и методическое обеспечение экологического управления в рибохозяйственной сфере.

Приведена система структурно-институционального обеспечения государственного управления в рибохозяйственной деятельности. Предложены меры совершенствования организационно-экономических составляющих управления водопользованием в рибохозяйственной сфере.

Ключевые слова: экологическое управление, рыбное хозяйство, промышленное рыболовство, аквакультура, водные биоресурсы, окружающая среда.

Sokol L.M., Candidate of Economics, Assistant of Extension Department of National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, **Mosiyuk S.I.**, Candidate of Economics, Associated Professor of Extension Department of National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

The aspects of environmental management in fishing. The aspects of environmental management in fisheries activities, commercial fishing, aquaculture and protection of water biological resources are considered in the article. The legal and regulatory bases and the methodological support of environmental management in the fisheries sector are analysed.

The system of structural and institutional support for governmental management in fisheries activities is proposed. The improving measures of the organizational and economic components in water using management of fisheries sector are proposed.

Key words: environmental management, fisheries, commercial fisheries, aquaculture, aquatic biological resources, environment.